

Leesonderwijs in Vlaanderen: van 'hoera!' naar 'aha!'.

1 juli 2011

Auteur: Kris Van den Branden

Volume: 40

Nummer: 5

Pagina's: 75-92

Documenten

- [vonk_jrg40_053.pdf](#)

75 leesonderwijs in vlaanderen van hoera naar aha kris van den branden in dit artikel wordt een balans opgemaakt van wat het wetenschappelijk onderzoek te vertellen heeft over de stand van zaken van het leesonderwijs in vlaanderen er wordt achtereenvolgens ingegaan op de volgende vragen 1 hoe staat het algemeen gesproken met de leesvaardigheid van leerlingen in vlaamse scholen 2 wat zegt onderzoek ons over het bevorderen van leesvaardigheid in de kleuterschool 3 wat zegt onderzoek over het aanvankelijk leesonderwijs in het eerste leerjaar 4 wat zegt onderzoek over het bevorderen van leesvaardigheid in het lager en secundair onderwijs meer bepaald met betrekking tot de gangbare lespraktijk en een efficiënte leesdidactiek hier en daar verwijs ik naar het artikel van schrauwen e a in vonk 32 3 januari februari 2003 en de woudmetafoor die zij gebruikten kwestie van door de bomen het bos te blijven zien leesvaardig 1 dat de verschillen tussen scores van leerlingen uit gezinnen met een hoge en n 2002 werden met het lage socio economische status relatief nodige tromgeroffel de groot zijn in vergelijking met andere landen resultaten van het internationaal het waren vooral de leerlingen uit onafhankelijke onderzoek naar vlaamse gezinnen met een hoge socio de leesvaardigheid van onze economische status die ongewoon hoge 15 jarigen aan de pers voorge resultaten haalden in dit onderzoek kin steld vlaanderen werd heel even deren uit vlaamse gezinnen met een euforisch hoera zijn jongeren ble lage socio economische status deden ken immers bij de absolute wereldtop te het verontrustend minder behoren op het vlak van leesvaardigheid 2 dat de vlaamse 15 jarigen niet graag zonder afbreuk te doen aan dit fraaie resultaat naar school gaan en ook niet graag taat en aan de verdienste van het onderwijs lezen voor hun plezier daarin kunnen we echter niet blind zijn 3 dat de vlaamse toetsresultaten voor voor het feit dat het niet al rozengeur en wetenschappelijke geletterdheid dit is maneschijn was wat pisa over ons landsge de vaardigheid om informatieve en deelde uitstrooide zo bleek uit datzelfde abstracte teksten begrijpend te lezen onderzoek onder andere heel wat minder goed blijken te zijn juli 2011 nummer 5 40e jaargang 76 4 dat de vlaamse jongeren vooral goed om een hoger vaardigheidsniveau

te berei zijn in het lokaliseren van specifieke ken de gevolgen voor hun functioneren op informatie in een tekst maar een pak de arbeidsmarkt en in de samenleving zijn minder goed zijn in het reflecteren over niet te onderschatten zo stellen de onder de tekst en het interpreteren van de zoekers vast dat in vlaanderen veel meer globale inhoud van de tekst dan in andere landen werklozen laag geletterd zijn laaggeletterden hebben proporti de medaille die terecht op de borst van oneel veel meer kans om in de werkloosheid ons vlaams onderwijs werd gespeld bevatte terecht te komen en daar te blijven p 97 dus ook een keerzijde het is echter een en sectoren in de arbeidsmarkt waar tegen keerzijde die ons veel kan leren over hoe het woordig jobs verloren gaan tellen relatief nog beter kan met ons leesonderwijs en die meer laaggeletterden onze spontaan opwellende hoera misschien kan om buigen in een eureka achtige aha voor een regio die graag uitpakt met het feit dat haar enige echte grondstof de hersenen de inzet is in ieder geval zeer hoog zo leert van haar bevolking zijn en die zich wil profi het vlaamse luik van het internationale als leren als het paradijs van het levenslang onderzoek van damme e a 1997 dat leren zijn dit gegevens die om actie schreeu slechts 30 van onze jongeren aan het wen als wij niet naar een duale samenleving einde van hun secundair onderwijs vol willen afglijden met de happy few die alles doende functioneel geletterd zijn ook deze hebben en alles kunnen en vele anderen die onderzoekers stellen vast dat vlaanderen het met veel minder moeten stellen zullen naast een aantal goede lezers ook veel wij ervoor moeten zorgen dat ons onderwijs ronduit zwakke lezers niet de duale sector bij uitstek wordt telt en dat met name het de leerlingen die begrijpend lezen van aan het einde van informatieve teksten in het secundair kranten leerboeken bij mijn letter onderwijs geen sluiters en dergelijke ons basisniveau qua blijkbaar moeilijk valt oftewel hoe leesvaardigheid bevorderen in leesvaardigheid een aantal jongeren bou het kleuteronderwijs hebben wen na het secundair opgebouwd onderwijs nog wel verder leesonderwijs begint niet in het eerste leer slagen er nadien aan hun functionele jaar het begint reeds in de kleuterschool niet meer in om geletterdheid omdat ze kinderen wacht- en immers niet tot op 1 sep een hoger hoger onderwijs gaan tember van het jaar waarin ze naar het eer vaardigheidsniveau volgen en of in hun ste leerjaar mogen gaan om gefascineerd te te bereiken maatschappelijk leven raken door de wereld van letters en teksten met een aantal belang met de term ontluikende geletterdheid rijke leestaken worden wordt verwezen naar die fascinatie maar geconfronteerd maar het onderzoek geeft ook naar de wijze waarop het kleuteronder tegelijk aan dat de leerlingen die aan het wijs daarop kan inspelen en meer zelfs die einde van het secundair onderwijs geen fascinatie kan doen groeien op kleuter basisniveau qua leesvaardigheid hebben niveau worden globaal gesproken twee opgebouwd er nadien niet meer in slagen soorten doelstellingen nagestreefd 40e jaargang nummer 5 juli 2011 77 1 affectieve doelstellingen die vooral tot de vraag voor het onderwijs is of bijvoor doel hebben om de kleuter verder te beeld een pril stadium van auditieve analyse motiveren voor het leren lezen klankgehelen in afzonderlijke klanken kun 2 cognitieve doelstellingen waarbij ernaar nen opsplitsen en of synthese het omge wordt gestreefd de kleuter een aantal keerde mag uitgroeien tot een voorwaarde basisinzichten en basisvaardigheden te om aan het

eerste leerjaar te mogen begin laten opdoen die voor het aanvankelijk en concreter moeten kleuters allerlei leesonderwijs van belang zijn werkblaadjes met oefeningen op analyseren en synthetiseren kunnen oplossen om klaar wat dat laatste betreft gaat het bijvoorbeeld te zijn voor het eerste leerjaar een aantal beeld om een pril besef van leesrichting en instrumenten die momenteel in Vlaanderen van het klank letterprincipe en op het vlak worden gebruikt om de schoolrijpheid van van vaardigheden bijvoorbeeld om verfijnd kinderen aan het einde van het kleuteron auditief waarnemen en het ontwikkelen van derwijs te testen lijken daarvan uit te gaan een verfijnde vingermotoriek dat is onterecht uit veel onderzoek zie bv bus 1995 is immers gebleken dat sommige een fundamentele discussie in dit verband kinderen pas tot auditieve analyse en syn draait om wat de kleuter moet kunnen voor these overgaan als gevolg van het aanvan alear hij in het eerste leerjaar zijn intrede kelijk leesonderwijs dat ze genieten doet deze discussie impliceert de vraag wat er eventueel in het kleuteronderwijs moet de taal taalvaardigheidstoets aanvang lager onderwezen worden de discussie is een onderwijs die ontwikkeld werd door het typisch voorbeeld van hoe de groei die suc steunpunt nt2 nu centrum voor taal en cesvolle kleuters de happy few in hun onderwijs nvdr en waarvan via weten ontwikkeling laten zien kan uitgroeien tot schappelijk onderzoek vaststaat dat hij een een prestatie die iedereen zou moeten kun zeer goede voor-speller is van het succes van nen voorleggen ja inderdaad kinderen die leerlingen in het eerste leerjaar bevat geen opgroeien in een thuisklimaat waar boeken enkel item rond dit soort van metalinguis op de boekenplank staan de ouders vaak tische basiskennis de taal toetst in welke voorlezen en er regelmatig met bood-schap mate de kleuter eenvoudige zinnestjes en penlijstjes gezwaaid wordt zullen vaak boodschappen die typisch voorkomen in het spontaan een basisinzicht verwerven over eerste leerjaar begrijpt in het referentie waar geschreven taal voor dient en begin kader nt2 van den branden e a 2001 nen plots letters niet alleen die van hun een lijst van minimumdoelstellingen voor eigen naam ook die van k3 te schrijven en taalvaardigheid nederlands die allochtone te herkennen deze kinderen leren vaak in leerlingen op het einde van het kleuteron het eerste leerjaar lezen alsof het kinderspel derwijs moeten halen om in het eerste leer is of ze kunnen het al lang voor ze daar jaar naar behoren te kunnen functioneren belanden bij kinderen die wat ontluikende wordt qua ontluikende geletterdheid de geletterdheid betreft in minder fortuinlijke nadruk gelegd op de motivatie tot leren omstandigheden opgroeien zal dat propor lezen kinderen moeten vooral zin krijgen tioneel minder het geval zijn hoewel hier om te leren lezen en het opbouwen van natuurlijk niet in zwart wit termen mag enkele elementaire inzichten rond de func worden gedacht ties en basisvormen bv leesrichting van geschreven taal juli 2011 nummer 5 40e jaargang 78 het kleuteronderwijs moet er dus in de eer ondersteuning wordt geboden bv een op ste plaats voor zorgen dat alle kinderen een interactie tussen leerling en leerkracht ongeacht hun thuistaalachtergrond en of interactie in kleine groepjes de aanvan ongeacht hoeveel boe kelijke startproblemen gauw rechtzetten ken er door hun ouders een beperkt aantal kinderen dyslectici zul het kleuter worden gelezen een rijk len hardnekkige technisch ieesproblemen onderwijs moet aanbod aan verhalen blijven ervaren hiervoor is gespecialiseerde

ervoor zorgen dat prentenboeken versjes hulp nodig buiten de school en moeten bin alle kinderen een boodschappenlijstjes enz nen de school maatregelen genomen wor rijk aanbod aan krijgen zodat zij allen den om met het probleem om te gaan verhalen prenten willen leren lezen en van boeken versjes het nut en de zin van ge hoe belangrijk het timmeren aan een goede bood schappen schreven taal doordron basis qua technische leesvaardigheid ook is lijstjes enz krijgen gen zijn met geschreven toch mogen begrijpend lezen de vaardig taal kan je dingen ont heid waar het uiteindelijk om draait en lees houden kan je bood plezier niet uit het oog verdwijnen ook niet schappen versturen kan je leuke verhalen in het eerste leerjaar in het vlaams basison keer op keer herkauwen enz derwijs net als in vele andere regio s ter wereld hoe belangrijk het bestaat de neiging het timmeren aan een belang van het puur goede basis qua ik kan het technische decoderen te technische overschatten dit vertaalt leesvaardigheid oftewel aanvankelijk leesonderwijs gewikt zich in de klaspraktijk in ook is toch en gewogen een onevenredig aandeel mogen begrijpend in het onderwijsaanbod lezen en het eerste leerjaar is voor kinderen een dat aan technisch lezen leesplezier niet uit magisch jaar zeker tijdens de eerste weken wordt toebedeeld o a het oog als het wonder van het lezen zich eindelijk via het nog steeds alom verdwijnen voltrekt toch ebt de magie na een aantal tegenwoordige niveau weken voor heel wat kinderen weg name lezen en de keuze van lijk als de leerlingen aan de monotonie van boekjes op basis van avi niveaus en aan de technisch lees oefeningen ten prooi vallen waarde die aan toetsen voor technisch lezen technisch lezen vormt uiteraard een belang wordt toebedeeld denk terug aan de meta rijke basisvoorwaarde voor goed begrijpend foor in schrauben e a 2003 de kinderen lezen wie niet goed technisch leest kan dit mogen het echte woud niet in maar moe hoogstens proberen te compenseren via ten oefenen op kunstmatige taken in een andere strategieen zoals radend lezen neppark op leerlingniveau leidt dit tot een maar zal het gevaar lopen qua leessnelheid grote groep van kinderen die lezen geen en leesbegrip in de problemen te raken dat prettige bezigheid vindt het als een lastig een snelle interventie bij leerlingen bij wie karwei ervaart en er een laag competentie het leren lezen niet vlot van start wil gaan gevoel aan overhoudt bovendien worden gewenst is blijkt uit heel wat internationaal heel wat kinderen helemaal niet of onvol onderzoek voor heel wat kinderen kan doende voorbereid op de vaardigheid waar een snelle interventie waarbij intensievere het uiteindelijk om draait begrijpend lezen 40e jaargang nummer 5 juli 2011 79 uit een onderzoek dat timmermans in 2003 rymenans e a 1996 ook het bovenver aan het steunpunt nt2 heeft uitgevoerd melde pisa onderzoek telkens weer blijkt dat veel leerkrachten van het eerste opduikt kinderen uit lagere socio economi leerjaar het moeilijk hebben om precies te sche milieus doen het veel slechter dan kin duiden waar begrijpend lezen voor staat en deren uit hogere socio economische milieus hoe ze die vaardigheid kunnen bevorderen met andere woorden de kwaliteit van ons het gevolg is dat deze leerkrachten als kin begrijpend leesonderwijs is zichtbaar nog deren het lastig hebben met begrijpend niet hoog genoeg om aan alle leerlingen lezen dat aan allerlei externe redenen wij ongeacht hun thuissituatie gelijke kansen ten maar vooral niet aan hun eigen aanpak tot ontplooiing te bieden het kind is anderstalig het kan zich niet con

centreren de ouders stimuleren het kind nochtans ontbreekt het in de didactische thuis niet genoeg enz de hete aardappel literatuur niet aan sprankelende ideeën om wordt met andere woorden doorgeschoven de kwaliteit van ons leesonderwijs in functie het is in dit opzicht veelbetekenend dat van leesplezier en begrijpend lezen op te lese man 2000 in een grootschalig neder krikken veel van deze ideeën tonen overi lands onderzoek vaststelt dat de relatie tus gens aan dat werken aan leesplezier en sen de talige interactie in het thuismilieu begrijpend lezen de aandacht voor tech tussen kind en ouders en de technisch lees nisch lezen helemaal niet hoeft uit te sluiten prestaties van een kind in de loop van de zo toont het ello project effectief leren basisschool afneemt de relatie tussen die lezen ondersteuningsprogramma 1 zie gry zelfde gezinsprocessen en de begrijpend solle 2002 en toont heel wat onderzoek leesvaardigheid neemt daarentegen toe vernooy bus 1997 dat een vroegtijdig interventieprogramma voor zwakke lezers om deze patronen te verklaren vertrekt meer kan zijn ja zelfs meer moet zijn dan lese man van de volgende hypothese hoe training op het puur technisch lezen zo effectiever de school hoe kleiner de invloed biedt een auteur als depondt 2002 al jaren van het gezin met andere woorden naar waardevolle alternatieven voor het traditio mate de kwaliteit van het leesonderwijs nele niveaulezen waarin hoger is in termen van bestede tijd en het kinderen niet veel meer de kwaliteit van gebruik van effectieve methodes zal het doen dan een tekstje op ons begrijpend gemiddelde leesniveau van de leerlingen hun technisch leesniveau lees onderwijs is toenemen en doet het er steeds minder toe hardop voor te lezen blijkbaar nog of je nu uit een gezin bovenaan de socio zonder zich om de niet hoog economische ladder of een gezin onderaan inhoud van het gelezene genoeg om aan afkomstig bent voor technisch lezen blijkt te moeten bekommeren alle leer lingen dat op dit moment reeds het geval te zijn onge acht hun leseman wijt dit overigens niet alleen aan de hoofdgedachte achter thuissituatie de kwaliteit en kwantiteit van het technisch elk van de bovenver gelijke kansen tot leesonderwijs in onze contreien maar ook melde ideeën is dezelfde ontplooiing te aan de redelijk doorzichtige fonologische om de functionele lees bieden structuur van het nederlands voor begrij vaardigheid van leerlin pend lezen zien we echter een zorgwekkend gen te bevorderen moe patroon opduiken dat voor vlaanderen in ten zij veelvuldig in situaties gebracht tal van andere onderzoeken nicaise 2001 worden waarin zij echt functioneel moeten juli 2011 nummer 5 40e jaargang 80 lezen en waarin zij daarvan kunnen genie zaken temeer omdat technisch lezen en ten het aanbieden en vormgeven van een mondeling taalbegrip op hun beurt com leesrijk klimaat is dus een uitdaging voor plexe vaardigheden zijn maar dit neemt niet elke school colpin e a 2002 in zulk een weg dat veel onderzoek deze these lijkt te leesrijk klimaat het grote woud horen o a bevestigen voor wie de begrijpend lees regelmatig voorlezen leysen 2002 vrij vaardigheid van leerlingen wil verhogen is lezen buys 2002 regelmatig bibliotheek het bevorderen van de mondelinge taalvaar bezoek boekreclame en digheid van de leerlingen dus geen overbo besprekingen en vooral dige luxe ook het uitbreiden van de kennis het aanbieden en het begrijpend lezen van van de wereld van de leerlingen kan op dit vormgeven van interessante en gevari vlak verrijkend werken het is namelijk een leesrijk klimaat eerde teksten thuis het geweten dat

lezers makkelijker tot begrip is een uitdaging opbouwen van zulk een pend lezen komen indien zij een tekst lezen voor elke school leesrijk klimaat gaat over een onderwerp of wereld waarmee ze rigens veel verder dan vertrouwd zijn het verzorgen van een aantal begrijpend leeslessen tijdens het vak nederlands of taal het is een opdracht die alle vakken doordringt zeker in het secundair onderwijs we gaan een tekst lezen daarin onderwijs waar informatieverwerving en verwerking via geschreven bronnen een oftewel hoe ziet het leesonderwijs er in veel prominente plaats in het school en maat niet alle klassen uit schappelijk leven van de leerlingen inneemt tijdens de afgelopen tien jaar is er behoorlijk het is tevens een opdracht met duidelijke en wat onderzoek verricht in de lage landen noodzakelijke linken naar andere aspecten naar de gangbare praktijk van het leeson van taalvaardigheidsonderwijs begrijpend onderwijs vooral dan in het secundair onderwijs vaardigheid hangt immers sterk samen wijs via dit onderzoek kan geëvalueerd met mondelinge taalvaardigheid in de woorden in welke mate onze onderwijspraktijk zogenaamde simple view van Hoover en Torgesen reeds de kenmerken van een leesrijk klimaat 1990 wordt zelfs gesteld dat begrip maat vertoont hooggevoelen en Bonset 1998 pend lezen als vaardigheid afhangt van de die het wetenschappelijk onderzoek rond vaardigheid in technisch lezen decoderen het schoolvak nederlands van de laatste en van het mondelinge taalbegrip uiter decennia verzamelden hangen een vrij pes aard is dit een simplistische voorstelling van een simpel beeld op vragen beantwoorden bij teksten is de meest frequente onderwijsleeractiviteit waarbij de vragen vooral mikken op reproductie en identificatie van expliciet in de tekst aanwezige gegevens daarnaast komen losse woorden schat en spellingsoefeningen in de context van het leesonderwijs aan de orde in dit alles wordt de methode trouw gevolgd lees en zoekstrategieën en een 40e jaargang nummer 5 juli 2011 81 top down aanpak van het lezen komen in het beschreven onderwijs nauwelijks voor in het algemeen lijkt het leesonderwijs niet gericht op het bereiken van duidelijk omschreven leerdoelen maar meer op het toetsen van het tekstbegrip van de leerlingen hiertegenover staat slechts dat leraren leeson onderwijs belangrijk vinden er relatief veel tijd aan besteden en dat in hun retoriek ten aanzien van het leesonderwijs enkele aanzetten tot vernieuwing aanwezig zijn uit hooggevoelen en Bonset 1998 hooggevoelen en Bonset maken zich vooral zijn geworden in het letterlijk terugvinden zorgen over het feit dat al dat vraagjes stel van informatie in een tekst tekstbegrip in len aan de hand van gelezen teksten een enge zin of in het beantwoorden van een heel enge invulling inhoudt van tekstbegrip bepaald soort vragen die bij teksten worden het leidt er ten eerste toe dat het overgrote gesteld deel van de leeslessen opgebouwd is rond slechts een enkele tekst en dat terwijl wij in wat erger is een heel aantal jongeren blijkt de realiteit steeds vaker omringd worden veel minder of helemaal niet te profiteren van door meerdere teksten gebruik moeten het geboden tekstje vraagjes onderwijs dit maken van verschillende bronnen die bron soort leesonderwijs is er volgens hooggevoelen met mekaar moeten vergelijken om tot en Bonset vooral op gericht leerlingen voor de informatie te komen die we wensen het te bereiden op toetsen er is geen aandacht vraagjesonderwijs richt zich bovendien voor de vraag op welke wijze ze tot beheer vooral op het identificeren en het reproducing zouden

moeten komen zelfs niet van dit ceren van bepaalde tekstgegevens en tekst tekst-begrip in engere zin het onderwijs is gedeelten het richt zich met andere woor met andere woorden toetsgericht en niet den vooral op het vinden van informatie die ontwikkelingsgericht p 232 daaraan kan letterlijk in de tekst staat maar bij be-grij toegevoegd worden dat dit soort onderwijs pend lezen komt veel meer kijken gegevens voor veel leerlingen vooral voor de zwakkere op verschillende plaatsen in de tekst met lezers helemaal niet motiverend functioneel mekaar combineren verbanden leggen lin of interessant is dat heeft niet alleen te ken met kennis van de wereld en info buiten maken met de werkvorm maar ook met het de tekst de im-pliciete bedoelingen van de feit dat de meeste teksten worden gekozen auteur proberen af te leiden enz dat een door de leerkracht of door het schoolboek en aantal vlaamse jongeren in het pisa onder niet inspelen op een informatiebehoefte van zoek heel goed blijken te zijn in het terug de leerlingen zelf vinden van letterli-jke informatie kan net een gevolg zijn van het feit dat ze hierop in het uiteraard moeten we met dit soort conclu vraagjesonderwijs zo sterk gericht en sies altijd opletten dat niet alle onderwijs getraind worden de vraag kan echter activiteiten over dezelfde kam worden gesteld worden waarin ze dan wel zo goed geschoren het merendeel van de studies juli 2011 nummer 5 40e jaargang 82 waarop hoo-geveen en bonset zich baseer nood hebben aan kwalitatief hoogstaand den is in nederland uitgevoerd in vlaande onderwijs moeten het stellen met slechte ren kun-nen we niet voorbijgaan aan de vast methodes waarin met tekstmateriaal wordt stelling dat tijdens het afgelopen decennium gewerkt dat hopeloos verouderd is en waar alvast in de hoofden van veel leerkrachten geen sprake is van duidelijke leer-lijnen of begeleiders materiaalontwikkelaars enz aandacht voor leesstrategieen wyns 1999 een stuk ommezwaai naar functioneel lees in datzelfde nummer bleek dat ook in veel onderwijs gemaakt is in het vonk thema methodes voor het basison-derwijs nog veel nummer rond de beoordeling van school werk aan de winkel is saaie teksten veel boeken 28 4 maart april 1999 waren de opkappen van vaardigheden in deelaspec beoordelaars van totaalmethodes voor de ten geen duidelijke leerlijnen en meer van eerste graad secundair dan ook niet zo pes dat fraais stevens 1999 simistisch als hoogeveen en bonset in een aantal methodes voor 1a klassen bleken het is in dit opzicht interessant om even stil alvast goede aanzetten te zitten om ruim te staan bij de criteria die de vonk beoor aandacht te besteden aan leesonderwijs en delaaars destijds gebruikten om de kwaliteit werd er veel verder gegaan dan alleen maar van het onderdeel lezen in de methodes te vraagjes stellen bij teksten bij de methodes evalueren deze criteria geven immers aan voor de 1b klassen van de eerste graad was wijzingen over waar het in het lee-sonderwijs het echter huilen met de pet op dat is uiter zou moeten om draaien en waar materiaal aard wel zorgwekkend vooral in het licht ontwikkelaars in de toekomst nog beter op van de opmerkingen van leseman hier moeten letten boven net die leerlingen die het meeste criteria voor de beoordeling van het onderdeel lezen in de totaal methodes nederlands voor de eerste graad secundair onderwijs is er aandacht voor het lezen van verschillende tekstsoorten vgl de eindtermen ver-schillende manieren van lezen bv globaal zoekend voorspellend studerend lezen het hoofdonderwerp en de hoofdgedachte van de tekst het onderscheid tussen feit-

en meningen mededelingen voorbeelden de relatie tussen tekstelementen bv
oorzaak gevolg zowel expliciet als impliciet de bedoeling en het referentiekader
van de schrijver de functie van vormelijke kenmerken zoals beeld lay out indeling
in ali nea s het beoordelen van de gelezen tekst de kenmerken van een aantal tek-
stsoorten het gebruik van informatiebronnen en systemen uit von k werkgroep
schoolboeken 1999 40e jaargang nummer 5 juli 2011 83 de punten waar de school-
boekenjury aan het lezen ervan een middel is om bepaalde dacht aan besteedt wi-
zen op het belang doelen zoals genot ervaren kennis verwer van de zogenaamde
top down benadering ven handelingen kunnen stellen op basis daarbij wordt een
begrijpend iestekst glo van handleidingen enz te bereiken lezen baal verwerkt en
vanuit een bepaald over op school doe je met koepelend doel het is de benadering
die andere woorden niet om lezen op school hoogeveen en bonset zeer sterk mis-
sen in vraagjes te leren beant doe je niet om de geobserveerde klaspraktijk tegen-
over woorden maar om func vraagjes te leren top down staat de bottom up be-
nadering tioneel geletterd te wor beantwoorden die vertrekt vanuit de kleinere ele-
mentjes den maar om func tio waaruit een tekst bestaat en van daaruit neel gelet-
terd probeert op te stijgen naar het geheel het in de 21ste eeuw houdt te worden
een hoeft het ander niet per se uit te sluiten functionele geletterdheid maar het is
duidelijk dat een leesaanpak die in dat elk individu in staat te sterk focust op dee-
laspecten van een moet zijn om zowel informatief educatieve tekst de leerling met
zijn neus platdrukt op teksten bv kranten studieteksten informa de stam van een
boom eerder dan hem tie van de overheid amuserend sociale tek over het plan van
het woud te laten reflec sten bv ansichtkaarten brieven populaire teren tijd-
schriften en instrumenteel praktische teksten bv handleidingen instructies bij
sluiters te lezen de onderzoeken waarmee we dit artikel begonnen vertrokken va-
nuit doelgericht lezen toetsen die aantoonen dat veel leerlingen aan het eind van
het secundair onderwijs die oftewel op zoek naar een efficiëntere doelstellingen ni-
et halen er bestaat boven leesdidactiek dien heel wat onderzoek dat aangeeft dat
ook de leerlingen zelf sterk beseffen waar leesonderwijs heeft als doelstelling
leesbe hun zwakke plekken liggen voor een goede grip in brede zin te bevorderen
gepaard samenvatting zie hoogeveen bonset gaand met leesplezier leesbegrip in
brede 1998 het soort onderzoek bijvoorbeeld zin slaat op de vaardigheid van de
leerling waarbij 18 plussers die het secundair onder om met het oog op het
bereiken van een wijs hebben verlaten zelf aangeven welk bepaald doel zelfs-
tandig informatie te ver soorten teksten ze niet kunnen lezen ook al werven en ver-
werken die in een geschreven zijn die belangrijk voor hen vooral een heel tekst
wordt aangeboden en op die ver aantal informatief educatieve teksten de werkte
informatie in functie van het te krant teksten in leerboeken en informatieve
bereiken doel te reflecteren of ermee te tijdschriften polissen en belastingbrieven
handelen worden als lastig ervaren maar ook handlei dingen bijsluiters instructie-
boekjes en het vooropstellen van een duidelijk doel bij moeilijke formulieren het
aanrijdingsformu elke leeshandeling in het onderwijs is in vele lier staan op het li-
stje van de favorieten opzichten van belang ten eerste wordt op waaraan het on-
derwijs meer aandacht had die manier voor de leerlingen beklemtoond moeten
besteden zie o m daems e a dat een tekst geen doel op zich is maar dat 1990 juli

2011 nummer 5 40e jaargang 84 doelgericht functioneel lezen van zulke dezelfde manier de variatie in de lees relevante teksten moet dan ook een veel processen die we aangaan is een gevolg prominentere plaats krijgen in ons lees van de variatie in tekstkenmerken de ene onderwijs bogaert 2000 en als we zulke gebruiksaanwijzing is veel beter geschreven teksten aan leerlingen dan de andere de ene bevat tekeningen en geven moet dat vanuit de andere niet de doelen die we onszelf de belangrijkste een vanzelfsprekend bij stellen het ene artikel lezen we om ons te vragen moeten die tekst horend doel amuseren het andere om ons zeer gedetail niet na het lezen gebeuren met een bou leerd te informeren de voor kennis die we van een tekst tade de belangrijkste hebben enz functioneel geletterd zijn gesteld worden vragen moeten niet na houdt in dat je op flexibele wijze je mentaal maar ervoor het lezen van een tekst plan kunt aanpassen aan de leesopdracht gesteld worden maar waarmee je geconfronteerd wordt ervoor wat moet ik of wil ik te weten komen en welke bronnen veel didactici pleiten ervoor om binnen lees zou ik daarvoor kunnen raadplegen kiezen onderwijs bewust op leerprocessen en voor echt lezen kiezen voor de trek naar het leesstrategieën in te gaan eerder dan altijd echte woud kan alleen maar de betrokken maar weer exemplarische oefeningen te heid van de leerling bij het onderwerp en de maken en teksten te lezen moeten leerlin tekst vergroten en de kans vergroten dat de gen bewust leren stilstaan bij wat ze aan het leerling mentale energie investeert in het doen zijn hoe ze dat doen stevens 1999 proberen begrijpen van de tekst en het ver en wat daarvan het effect is in de eerste leggen van zijn eigen grenzen op dat gebied plaats voor henzelf en om dit met een kleine anekdote te illustre voor het doel dat ze wil functioneel ren een leerkracht nederlands derde graad len bereiken otter 1993 geletterd zijn bso vertelde me onlangs dat haar leerlingen komt in haar onderzoek houdt in dat je op veel gemotiveerder meededen met de lessen tot de conclusie dat je flexibele wijze je sinds zij ervoor had gekozen met hen tijd te niet per se leesvaardiger mentaal plan kunt steken in het begrijpend lezen van het wordt door alleen maar aanpassen aan de moeilijke boekje dat voorbereidt op het veel te lezen je moet wat leesopdracht theoretisch rijexamen je leest actief verwerken waar mee je dit is een component die geconfronteerd vaak ontbreekt in het wordt leesonderwijs zelfs bin strategisch lezen nen leesonderwijs dat veel nadruk legt op het doelgericht lezen leidt tot strategisch lezen aanbrenge van leesstrategieën meestal een strategie is immers niets meer of minder gebeurt dat aanbrenge van leesstrategieën dan een mentaal plan om een bepaald doel trouwens op een redelijk schoolse wijze de te bereiken het lastige aan lezen is dat er strategie wordt uitgelegd en gedemon geen heilige recepten en dus geen heilige streerd de leerlingen oefenen erop en pro strategieën bestaan het is niet zo dat een beren in een laatste fase de strategie op bepaald doel altijd gelijk staat met een nieuwe teksten en in combinatie met andere bepaald mentaal plan wij lezen niet alle strategieën toe te passen redelijk bottom krantenartikels of gebruiksaanwijzingen op up dus zou je kunnen zeggen 40e jaargang nummer 5 juli 2011 85 het is opvallend dat de vele experimentele 3 het probleem van het relatieve gewicht onderzoeken naar het effect van dergelijk van strategieën leerlingen moeten strategieënonderwijs geen eenduidig posi vooral leren om het belang van be tieve resultaten op lees-

vaardigheid tonen paalde leesstrategieën te wegen al geen hoera dat heeft met een heel aantal naargelang van de tekst die ze voor zich dingen te maken maar vooral ook met het hebben liggen of het doel dat ze willen steeds weer opduiken van het zogenaamde bereiken door strategieën los van transferprobleem het feit dat leerlingen niet mekaar aan te bieden en in te oefenen in staat zijn om wat ze aan de hand van de wordt te weinig aan leerlingen gevraagd ene tekst of aan de hand van directe instructie om het relatieve belang van hoofdzakelijke hebben geleerd spontaan toe te passen ken onderscheiden versus verbindings op andere teksten experimenteel onder woorden voor oorzaak gevolgrelaties zoek kan ons gelukkig heel wat leren over interpreteren in te schatten en aan wat dat transferprobleem veroorzaakt den lijve te ondervinden 1 het probleem van de ideale tekst lees 4 het probleem van het nut en de motive strategieën zoals hoofd van bijzaken rende kracht leerlingen zijn nog altijd onderscheiden verbindingswoorden in het meest geneigd om zich een strate ter preteren van tussentitels gebruik gie eigen te maken als die hen merk maken enz worden binnen strategie baar voordeel of nut oplevert helaas onderwijs vaak gedemonstreerd en worden strategieën vaak ingeoeffend in geoeffend aan de hand van modeltek aan de hand van tekstopdrachten die sten waarmee het nut van de strategie niet rechtstreeks aansluiten bij de lees mooi kan worden geillustreerd helaas behoeften van de leerlingen voldoen heel wat authentieke teksten hoegenaamd niet aan dat model 5 het probleem van de pietluttige strate gie soms blinkt strategieënonderwijs 2 het probleem van de geïsoleerde strate uit in het zich druk maken om hele gie vaak worden strategieën los van kleine deelaspecten die in teksten mekaar ingeoeffend dat laat de leerling slechts bijzonder weinig tot de globale toe om zich volop te concentreren op betekenis bijdragen dat leidt de leerlin die ene strategie zonder zich druk te gen alleen maar van de essentie van de hoeven maken om de andere strate tekst af gieen die bij het lezen van een tekst van belang zijn dit manifesteert zich het een aantal van de bovenvermelde gebreken sterkst in die gevallen waarin leerlingen gelden grosso modo ook voor de wijze een tekst moeten lezen om een strate waarop het onderwijs rond tekstsoorten en gie uit te voeren het probleem is echter tekstkenmerken is uitgewerkt het lijkt dan dat bij levensechte leestaken een lezer ook aangewezen om wat er aan instructie precies in staat moet zijn om verschil omtrent leesstrategieën en tekstkenmerken lende strategieën geïntegreerd toe te in het leesonderwijs wordt ingebouwd zo passen en dat proces ook nog eens op effectief mogelijk uit te bouwen daarbij een hoger niveau moet kunnen monito kunnen de volgende vuistregels handig zijn ren juli 2011 nummer 5 40e jaargang 86 enkele vuistregels 1 vertrek vanuit de interesse van leerlingen bij het kiezen van een tekst 2 vertrek vanuit een aantrekkelijk leesdoel dat voor de leerlingen duidelijk is en dat tot tekstbegrip in brede zin moet leiden 3 probeer expliciete instructie of expliciete informatie omtrent tekstken merken en leesstrategieën te vermengen met het leesproces van de leer lingen maak met andere woorden de afstand tussen uitleg en toepassing in een echte leessituatie zo klein mogelijk de ideale situatie ontstaat waarschijnlijk wanneer expliciete info over een leesstrategie of tekstken merk het antwoord kan bieden op een vraag of een probleem waar de leerlingen tijdens hun begrijpend leesproces tegenaan lopen 4

stimuleer dat leerlingen hun leesproces hardop verwoorden niet alleen na het lezen maar ook tijdens en zelfs ervoor door bijvoorbeeld op basis van de titel of een illustratie te voorspellen waarover ze denken dat de tekst zal gaan 5 geef een focus op deelaspecten van een tekst of deelaspecten van een leesproces steeds een plaats en nut binnen het bereiken van het overkoepelend leesdoel 6 zorg voor veel variatie in de keuze van teksten 7 werk vooral met strategieën die op heel veel teksten van toepassing kunnen zijn en die het globale leesdoel dienen wat dat laatste betreft vermeld ik even een achterhalen van dingen die men niet aantal interessante en blijkbaar effectieve begrijpt strategieën waaraan van keer 2001 in haar 5 het soort tekst bepalen en je bewust blij onderzoek aandacht besteedde van van het feit dat verschillende tekst 1 voorkennis activeren bv aan de hand soorten verschillende soorten leesgedrag van de titel oproepen wat je al over het vereisen onderwerp weet 2 voorspellend lezen voor en tijdens het het blijft bij dit alles bijzonder belangrijk de lezen proberen vooruit te blikken op leerling niet zozeer als een uitvoerder te bena basis van wat je al gelezen hebt deren maar als een probleemoplosser uitein 3 hoofdzaken onderscheiden aan de delijk is het begrijpend lezen van functionele hand van een aantal basisvragen de teksten in grote mate te vergelijken met het kern van de tekst of van een tekstge oplossen van tamelijk complexe problemen deelte samenvatten het gaat er dan ook om de leerlingen vol 4 begrip van woorden zinnen en tekst doende ruimte te geven dergelijke problemen fragmenten bewaken en de betekenis te lijf te gaan en uit die pogingen te leren 40e jaargang nummer 5 juli 2011 87 in dit verband wil ik nog verwijzen naar het inzicht in hoe leesbegrip tot stand kan quest project broadfoot e a 2000 waarbij komen en tot meer fun het is dan ook op grote schaal de leesprestaties van engelse geen toeval dat in vele aanpakken van lees en franse leerlingen werd getoetst de onderwijs die internationaal hoge ogen engelse leerlingen waren gooien het samen werken rond en samen beter voor begrijpend bespreken van teksten wordt opgevoerd als uiteindelijk is het lezen vooral wanneer een basisingrediënt van een goede lees begrijpend lezen het ging om het leggen didactiek van functionele van verbanden en het teksten in grote reflecteren op de tekst uit mijn eigen doctoraats onderzoek van mate te vergelijken op een hoger niveau de den bran den 1996 2000 bleek dat als leer met het oplossen onderzoekers wijten dit lingen samen een moeilijke tekst proberen van tamelijk vooral aan het feit dat te doorgronden ze tot een hoger tekstbe complexe het engelse onderwijs grip komen dan wanneer ze zich alleen problemen systeem haar leerlingen doorheen de tekst moeten worstelen dit in vergelijking met het effect was vooral merkbaar in heterogene sterk gestructureerde en groepen die uit hogertaalvaardige en lager drill achtige franse onderwijs meer ruimte taalvaardige leerlingen be stond omdat de laat om zich als ondernemende probleem interactie rond de te lezen tekst daar in ten oplossers en wereldverkenner op te stellen siever was en blijkbaar de engelse leerlingen mogen veel meer aan beide groepen leer echte functionele leesdaden stellen terwijl lingen kansen bood om het samen werken de fransen vaker voorgekauwde trucjes uit uit de gezamenlijke be rond en samen voeren die de leerkrachten hun hebben spreking te leren bespreken van geleerd it would seem that the english teksten wordt emphasis on teaching language through in het peer

tutoring opgevoerd als using it rather than the french emphasis on project van van
keer een basis more mechanistic methods has significant 2001 werd bewust ge in-
redient van advantages p 203 het ziet ernaar uit kozen voor groepen van een
goede dat de engelse nadruk op het leren van taal twee leerlingen wiens lees di-
dactiek door taal te gebruiken veel voordelen heeft leesvaardigheid heel sterk in
vergelijking met de franse nadruk op van mekaar verschilde meer mechanistische
methododes namelijk een leerling van het tweede leer jaar en een leerling van het vi-
jfde leerjaar basisonderwijs in die mate dat de meest leesvaardige de rol van tutor
op zich nam interactief leesonderwijs het peer tutoring model gaat uit van het wed-
erzijdse profijt dat voor de betrokken lezer hoeft geen eenzame bezigheid te zijn
leerlingen ontstaat de meer bedreven lezer integendeel het scheppen van veel
kansen kan op een leerlingvriendelijke manier hulp tot interactie met andere lez-
ers of met de bieden dingen uitleggen of demonstreren leerkracht kan aanleiding
geven tot het voor de minder bedreven lezer kan dat een bespreken van teksten
en leesprocessen en belangrijke modelfunctie vervullen terwijl kan op die manier
bijdragen tot leesbegrip de meer bedreven lezer op die manier gesti alsmede een
toegenomen vaardigheid en muleerd wordt om op een bewuster niveau juli 2011
nummer 5 40e jaargang 88 met een aantal van de door hem veelal aan het lees-
doel vanuit dat doel kan immers impliciet verworven leesvaardigheden en bepaald
worden of er op sommige momenten leesstrategieën om te gaan iets in je eigen ten ni-
et veel gedetailleerder moet worden woorden kunnen uitleggen aan anderen is
gelezen of dat met het bijhouden van de de beste manier om te leren stelt van
keer grote lijnen kan worden volstaan als een van de belangrijkste conclusies uit
haar onderzoek interactief leesonderwijs kan op zeer veel verschillende manieren
worden gerealiseerd het samen bespreken van een tekst kan in er zijn werkvor-
men waarbij leerlingen ieder tal van werkvormen ingebouwd worden en slechts
een deel van de schriftelijke informa verhoogt de kans dat leerlingen niet alleen
tie moeten lezen en vervolgens de opge hun voorlopig tekstbegrip verwoorden
dane info aan andere leden van de groep of maar ook de wijze waarop ze dat
hebben de rest van de klas moeten doorgeven bereikt in een aantal leesmethododes
wordt mondeling of schriftelijk als alle info bij daarbij benadrukt dat leerlingen
moeten mekaar wordt gelegd kan vervolgens een gericht worden op het gezamenli-
jk bespre overkoepelende taak worden uitgevoerd in ken van de hoofdlijnen van
een tekst leer deze werkvorm vinden we opnieuw het lingen kunnen zo aan de
hand van de lezer en het daarna aan een ander uitleg bespreking van een goed
gekozen en inte gen terug er zijn ook werkvormen waarbij ressource tekst van
mekaar en van hun leer leerlingen zich samen rond een tekst of een kracht veel
leren over welke strategieën je verzameling van teksten scharen en die tek alle-
maal kun toepassen om het koren de sten samen gebruiken om tot een gezamen
hoofdgedachten van het kaf te scheiden lijk werkstuk te komen om te voorkomen
dat een leerling de boel domineert kan met in sommige methododes wordt een lan-
gere verschillende rollen worden gewerkt zoals tekst in een paar grote stukken
gekapt en in de clim methodiek waarbij de ene leer wordt elk stuk gezamenlijk be-
sproken wat ling tijdsbewaker is de andere voorzitter de hoofdlijnen betreft een
eerste bespre nog een andere infomeester enz zie pael king volgt al na het beki-

ijken van de titel en man 2000 een andere mogelijkheid het de illustraties daarbij wordt de voorkennis eindproduct waarnaar de leerlingen moeten van de leerlingen rond het onderwerp geac toewerken is vrij complex en uitdagend en tveerd wordt het leesdoel geexploreed en vereist verschillende vaardigheden verschil de verwachtingen die de leerlingen hebben lende vormen van voorkennis de consultatie omtrent de inhoud van de tekst vervolgens van verschillende soorten bronnen bv een wordt na elk groot onderdeel halt gehouden werkstuk waarbij op basis van geschreven en wordt samen besproken wat de hoofdza info internetinfo en een korte videofilm een ken waren hoe je die uit de tekst kon halen dossier moet worden samengesteld met en wordt ook voorspeld wat er in de rest van tekst illustraties en een mondelinge voor het verhaal zal te lezen zijn het is een stra stelling mien dat toepasbaar is op zowel verhalende als niet verhalende teksten en waarbij de onderzoek dat peilt naar hoe leerlingen bespreking van interpretaties die niet met de functioneren in dergelijke groepswerken bv tekst stroken even belangrijk is als interpre van den branden van gorp 2000 calle taties die wel met de tekst stroken voortdu baut e a 2003 toont aan dat leerlingen rend worden de tekstbesprekingen getoetst van rond de 12 jaar en ouder zeer goed in 40e jaargang nummer 5 juli 2011 89 staat zijn om constructief samen te werken in het echte woud zouden schrauwen e a te reflecteren op schriftelijke informatie en 2003 zeggen toe te werken naar een eindproduct opval lend is dat de leerkracht hierbij vaak oogst als voorwaarden zoals een uitdagende taak wat hij zaait geef leerlin en goede ondersteuning bij het opzetten gen een simpele leestaak van groepswerk niet zijn vervuld kan deze die weinig denk pro werkvorm soms averechts werken in dat daag leerlingen bleemoplossend of crea geval kan een goed uitgewerkte klas-sikale uit met een tief werk vereist en de aanpak betere resultaten opleveren vooral motive rend en leerlingen haspelen het als de leerkracht vertrekt vanuit hoge ver complex probleem ding zo snel mogelijk af wachtingen naar zijn leerlingen toe ryme dat overleg en houden zich voor de nans e a 1996 en veel aandacht besteedt intensieve infor rest bezig met andere aan het leesproces van de leerlingen u ziet matie verwer ving zaken daag leerlingen ook in het onderwijs draait het niet alleen en verwer king echter uit met een moti om wat je doet maar ook vooral om hoe je vereist en groepjes verend en complex pro het doet stijgen soms boven bleem dat overleg zichzelf uit intensieve informatiever werving en verwerking vereist en groepjes stij conclusie gen soms boven zichzelf uit essentieel blijft ook bij dit laatste soort groepswerk de rol voor een efficiënte leesdidactiek die zoveel van de leerkracht hij zal vaak degene moe mogelijk leerlingen helpt om voor hun 18 ten zijn die leerlingen weer op het goede functioneel geletterd te zijn blijken volgens pad helpt herinnert aan eerdere ervaringen de huidige stand van zaken van het weten de orde in de groep herstelt even hardop schappelijk onderzoek de volgende ingredi nadenkt of verwoordt hoe een bepaald pro enten onontbeerlijk te zijn bleem kan worden opgelost de ideale gids ingrediënten voor een efficiënte leesdidactiek 1 een zeer doordachte en gevarieerde selectie van teksten teksten die beantwoorden aan de functionele leesdoelen die echt relevant zijn voor leerlingen in de school en in het maatschappelijk leven die leerlingen interesseren die hen begeistere die ze graag willen lezen die ergens toe dienen die het antwoord

kunnen zijn op een bepaalde vraag of het middel om een functioneel doel te bereiken die van allerlei aard lengte en vorm zijn oftewel maak van uw klas een jungle van infobronnen juli 2011 nummer 5 40e jaargang 90 2 taken die op een natuurlijke en functionele wijze bij deze teksten horen en die een actieve verwerking van de tekst vereisen taken die dus meer vragen van de leerling dan alleen maar het terugvinden van bepaalde stukjes letterlijke info die de leerling al naargelang het doel de globale bedoeling van de auteur en de grote essentie van de tekst of de essentie van tekstge deelten doen achterhalen die de leerling aanzetten om verbanden met andere teksten met zijn eigen kennis van de wereld en met andere brokken info te leggen die de leerling uitdagen zijn eigen grenzen op het vlak van leesvaardigheid te verleggen 3 mogelijkheden voor de leerling om in interactie over de leestaak te treden met andere leerlingen en de leerkracht interactie die de leerling zo nodig verder kan motiveren om de leestaak aan te blijven pakken die de leerling vooral diegene die het het meest nodig heeft helpt ondersteunt om de betekenis van de tekst of tekstgedeelten te begrijpen die erop gericht is hardop te reflecteren over hoe je bepaalde lees handelingen stelt die leerlingen en niet alleen de meest taalvaardige de kans geeft om zijn leeservaring of wat hij aan info uit het lezen heeft gehaald door te geven of uit te leggen zullen we daar al mee beginnen en liefst niet alleen in het vak nederlands kris van den branden centrum voor taal en onderwijs k u leuven kris vandenbranden arts kuleuven be noot 1 ello is een vroegtijdig interventieprogramma voor kinderen die na ongeveer twee maanden leesonderwijs in het eerste leerjaar al een achterstand in het leren lezen hebben 40e jaargang nummer 5 juli 2011 91 bibliografie bogaert n 2000 bevordering van leesvaardigheid bij autochtone en allochtone leerlingen in vlaanderen in lezen en leesbevordering in een multiculturele samenleving stichting lezen reeks 1 delft uitgeverij eburon p 57 67 broadfoot p e a 2000 promoting quality in learning does england have the answers findings from the quest project london casseli bus a 1995 geletterde peuters en kleuters amsterdam boom buys h 2002 ik verveel me nooit als ik lees vrij lezen in de lagere school in m colpin e a 2002 p 129 152 callebaut i e a 2003 de i van interactief ict in het basisonderwijs paper inge diend voor de sociolinguïstische conferentie lunteren 2003 colpin m e a red 2002 leesrijk school en klasklimaat een schat aan leesideeën voor het basisonderwijs leuven garant daems fr rymenans r leroy g 1990 taalvaardigheid van afgestudeerden van het secundair onderwijs wat vindt men ervan interimrapport 1 willek universitaire instelling antwerpen depondt l toen ik het boek stil las hoorde ik je stem opnieuw voorlezen en stil lezen alternatieven voor en binnen niveau lezen in m colpin e a 2002 p 79 86 grysolle r 2002 ello effectief leren lezen ondersteuningsprogramma in m colpin e a 2002 p 71 78 hoogeveen m bonset h 1998 het schoolvak nederlands onderzocht leuven apeldoorn garant zie ook taalunieversum org onderwijs onderzoek hoover w a gough p b 1990 the simple view of reading reading and writing 2 p 127 160 leseman p 2000 mondelinge en geletterde routes naar leesvaardigheid en schoolsucces in d schram e a lezen en leesbevordering in een multiculturele samenleving stichting lezen reeks 1 delft uitgeverij eburon p 13 34 leysen a 2002 over de kracht van het voorgelezen woord een pleidooi voor voorlezen in 13 argumenten in 11 werkvormen in m colpin e a 2002 p 159 180 nicaise i

2000 onderwijs en sociale achterstelling opnieuw ontwaken uit de al te mooie
wensdroom tijdschrift voor onderwijsrecht en onderwijsbeleid 2000 2001 5 6 p
383 392 juli 2011 nummer 5 40e jaargang 92 otter m 1993 leesvaardigheid leeson-
derwijs en buitenschools lezen amsterdam sco kohnstamm paelman f 2000 cooper-
atief leren in multiculturele groepen cilm werken aan de status van de leerlingen
ego echo 3 2 p 28 31 rymenans r e a 1996 effectiviteit van vlaamse secundaire sc-
holen eindrapport antwerpen universitaire instelling antwerpen 1996 schrauwen
w stevens m van den hauwe j 2003 over taalleren en lees onderwijs vonk 32 3 p 3
11 stevens m 1999 nieuwe wijn of nieuwe zakken nieuwe taalmethodes neder-
lands voor de lagere school vonk 28 4 p 70 95 van damme d e a 1997 hoe gelet-
terd gecijferd is vlaanderen functionele taal en rekenvaardigheden van vlamingen
in internationaal perspectief leuven garant van den branden k van den nulft d ver-
hallen m verhelst m 2001 referentiekader vroege tweedetaalverwerving een refer-
entiekader voor doelstellingen rond vroege nt2 verwerving in nederland en vlaan-
deren den haag nederlandse taalunie van den branden k 1996 begrijpe wie kan
over onbegripsproblemen bij leerlin gen en hoe ermee omgaan spiegel 15 2 p 31
47 van den branden k 2000 does negotiation of meaning promote reading compre-
hension a study of primary school classes reading research quarterly 35 3 p 426
443 van den branden k van gorp k 2000 how to evaluate clim in terms of inter cul-
tural education intercultural education 11 p 42 51 van keer h 2001 een boek voor
twee een onderzoek naar het verwerven van strategieën voor begrijpend lezen via
peer tutoring in de lagere school vonk 31 2 p 4 16 vernooy k bus a 1997 leespro-
gramma s voor risico kinderen een verkenning delft uitgeverij eburon von k werk-
groep schoolboeken 1999 criteria voor de beoordeling van de totaal methodes ned-
erlands voor de eerste graad secundair onderwijs a stroom vonk 28 4 p 14 25
wyns l 1999 methodes nederlands voor de b stroom van de eerste graad secun-
dair onderwijs huilen met de pet op vonk 28 4 p 58 67 40e jaargang nummer 5 juli
2011